



Politikai
röpiratok.

17.

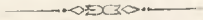
17
123

AMI A BALOLDALON TÖRTÉNIK.

IRTA

CSÁVOLSZKY LAJOS.

11.



BUDA-PEST, 1873
AIGNER LAJOS BIZOMÁNYA.

DE BALLAGI GÉZA.

A nyomort és a nyomor biztos bekövetkezését rettegő aggodalmat látjuk mindenütt, a merreszéttekintünk hazánkban. Az elemi csapások és az életölő járvány, mintha versenyre szálltak volna, megmérkőzni, hogy melyikök lesz képes nagyobb csapásokat mérni e szegény nemzetre.

És ha ily körülmények között, midőn a mindennapi kenyér után esengő milliók bajaival kellene foglalkozni első sorban mindenkinek, ki a közügyek terén áll, mi mégis pártunk politikai beléletéről akarunk és fogunk szólni, tesszük ezt azért, mert kényszerítve vagyunk rá.

Politikai pártéletünk következményeiben nemzetünk lételére van döntő befolyással, midőn tehát a körülmények megkövetelik a pártok helyzetének megvitatását, nem szabad keresnünk az okot, mely a vita elodáztatását indokolhatóvá tenné.

Egy esztendő óta, de különösen az utolsó hónapokban pártunk elveiről és eljárásáról oly fogalomzavar észlelhető, aunyi ellenmondás és tömérdek ferde nézet látott napvilágot, hogy tájékoztatlanságot találunk még ott is, hol joggal kereshetnénk a politikai helyzet teljes ismeretét.

A mi elvtagadás, politikai jellemtelenség volt még tavaly, az ma egyszerűen párttaktika. Az elveknek olyképeni értelmezése, melylyel egy év előtt becsülettel nem maradhatott volna pártunk tagja senki egy pillanatig sem, ma már semmit sem von le az elvhűségéből. Azok a nézetek, melyeket

még tavaly, mint pártunk feladatával és érdekeivel össze nem egyeztethetőt, ostromoztunk, ma mint egyedül üdvözítő tanok hirdettettek az országban. Szóval a fogalomzavar oly nagy, hogy csodálkozva kérjük: hát nincs is, és tán nem is volt e pártnak politikai elvi álláspontja soha, mely kijelöli a czélt, megszabja az irányt, melyet a párt minden tisztességes és lelkiismeretes tagjának, míg a párt tagja, követni kell; hát tán nem is komoly férfiak, hanem politikát játszó gyermekek vagyunk, kik a szeszélyek változandósága szerint űznek játékot a haza legszentebb érdekével.

Ha csak arról volna szó, hogy egy két embert, kik eddig is csak a kormány támogatására ültek a baloldalon, a fusió varázsa átvisz a jobboldalra, szerencsés utat kívánánk nekik, s felette nagy volna örömünk, hogy végre valahára megmenekült pártunk azon kétes elemektől, kik valóságos átkai minden politikai párt megszilárdulásának. De midőn azt látjuk, hogy a párt egyik főközlönye s maguk a vezérek tántorodnak le az eddig üdvösnek hirdetett és jónak bizonyult elvi alapról, akkor komoly, határozott állást kell foglalni a párt minden tagjának, kit választóinak bizalma a nemzet jogainak és követeléseinek tántorithatlan védelmezésére küldött ide.

Magyarország választópolgárai, kik baloldali képviselőkre adták szavazatukat, tudni akarják és kell is, hogy megtudják: azok vagyunk-e még, a kik voltunk, s nem tűrhetik egy pillanatig sem, hogy képviseleti országos pártjuk az ingadozás, sőt több — az elvtelenség hírében álljon a világ előtt.

Magyarország baloldali elvet való polgárai immár hat esztendeje, hogy lelkük egész erejével küzdenek elveink győzelemre juthatása végett: hoztak áldozatokat, türetek szenvedéseket, némák maradtak sok fájó nélkülözésre, csak hogy

megmutassák, miszerint van e hazában egy párt, mely kitartó, fáradhatlan küzdelemre kész — ha kell, hosszú évekig — de elveiből nem alkuszik le semmit és nem hajtja nyugalomra fejét mindaddig, míg Magyarország teljes állami önállósága : mint nemzetünk jövőjének és jólétének egyedüli föltétele megszerezve nincs.

Irtózatos volna, ha e párt országgyűlési képvisellete megünnva a nemes, bár fáradságos elvi küzdelem további folytatását, most egyszerre lerakná a fegyvert — semmivé téve hat év nehéz küzdelmeit, s megingatva a hitet milliók reményében hazánk önállósága, nemzetünk független állami-sága iránt.

Lehetnek és vannak is nézeteltérések minden pártban. Minél több önálló gondolkozásu fő van a pártban, annál gyakoribb a nézeteltérés. S ez nem baj. De vannak elvek, a párt **létezésének alapelvei**, melyeket földadni vagy elhagyni egy pillanattig sem szabad soha semmi áron. A párt lételét igazoló alapelvek vallásában tántoríthatlanoknak kell lenni mindnyájunknak s komoly elvü férfi köteles is azokat szentül és sérthetetlenül föntartani mindig, míg a pártnak meg nem szűnt tagja lenni.

S minthogy épen eme sértetlenül föntartandó alapelvekre nézve hallottuk az utóbbi időben a legtévesebb nézeteket és absurd állításokat — a helyzet tisztázására, hazánk baloldali elvü polgárainak némi tájékoztatására, megkísértek egyet mást előadni — röviden, a mennyire tudom, komoly higgadtsággal, a mint az ügy fontossága megköveteli.

Két szempontból kívánok a kérdéshez hozzászólni : először, mikor és mennyiben tért el az országgyűlési baloldali kör az ellenzék eddig követett elveitől ; másodsor, miben vétettek egyesek a baloldal programja ellen.

Chyczy Kálmán

és

a baloldal programja.

Az 1867 június havában keletkezett baloldali párt program, egynémely pontjában nem lévén határozott, míg más pontjai ellenmondást tartalmazván — általánossá vált az óhaj, ugy az országban, mint a képviselőház baloldali tagjai között, hogy egy határozott, minden kételyt és félremagyarázást kizáró párt program állapítsék meg.

A siker elérésére az egyetértést, a tömörülést nélkülözhetetlennek tartotta a baloldal minden tagja. S minthogy az egyetértés és tömörülés első és nélkülözhetetlen feltétele: a világosság és határozottság — világos és határozott program megállapítása volt az általános óhajítás.

Ekkor és így keletkeztek a bihari pontok, melyek először a nagyváradi baloldali értekezleten, később — április 1-én 1868-ban Pesten — a baloldali kör értekezletén a következő pontokban állapították meg:

„Magyarország semmi más nemzetnek vagy országnak alá nem vetett, szabad és független ország; a párt **mindenekelőtti** feladatának azt tekinti tehát, hogy minden alkotmányos eszközökkel odahasson, hogy mindazon törvények, melyek hazánk említett függetlenségének ellentétben állanak, megszüntessenek — megszüntessék ennél fogva:

a delegáció intézménye

a közös miniszterium;

azon törvényes intézkedések pedig, melyek biztositásunkra szükségesek, létesítsenek,

létesítsék ugyan is az önálló magyar hadsereg,

létesítsék” pénz és kereskedelmi ügyünk függetlensége,

létesítsék hazánk törvényes függetlenségének diplomatikai elismerése.”

Ezen célból, ezen célra egyesült a párt. Magyarországot független, önálló állammá tenni, melynek megvan minden attribútuma: hadserege, pénzügye, külképviselése és mely érdekeinek teljesen megfelelő önálló kereskedelmi politikát követhet. Ez volt politikánk.

Minden anyagi és szellemi felvirágzásnak első feltétele, hogy először is független legyen az ország és e független országban a nemzet saját sorsának független és szabad ura legyen. Ez volt jelszavunk, aki ellenkezőt mondott, az nem volt velünk.

Ezek voltak az elvek, melyeket vallott s melyeket szentül és sértetlenül föntartani ünnepélyesen fogadott minden baloldali képviselőjelölt választói előtt. És hogy ez elvek helyesek voltak, hogy ez elvek megfelelték a nemzet ohajtásainak, követeléseinek és aspirációinak, az kétségtelen lön: egyrészt a kormány politikának hazánk érdekeit mindig mélyebben veszélyeztető romlásos következményei által; másrészt az által, hogy a baloldal, az országházban ugyan nem, de az országban évről-évre nőtt, számban, erőben és tekintélyben s a legutóbbi választásoknál is a kormánypárt csak úgy vélte saját részére megszerezhetni az országgyűlési többséget, ha szövetségessé teszi a brutális erőszakoskodások, a hitvány vesztegetések és visszaélések egész gyalázatos hadát.

Hogy ez elvek áldást hoznak hazánkra, s hogy ez elvek előbb utóbb diadalra is jutnak — ha csüggedést nem ismerve jellem szilárdsággal és férfias kitartással hangoztatjuk azokat — arról meg voltunk győződve mindnyájan, kik a párthoz tartozánk.

Némelyek a jobboldalon nem hitték, hogy a fönnebbi programmban a párt minden tagja egyetért s a jobboldali sajtóban hallatszott a suttogó hir, hogy Ghyczy Kálmán nem helyesli a baloldal programmjának pontjait. De Ghyczy Kálmán legott — 1868. decz. 13-án — egy hatalmss nyilatkozatot tett közzé, melyben határozottan kijelenti:

— hogy a programmot elfogadja, ahhoz hozzájárul s pontjainak érvényesítését tehetségéhez képest elő fogja mozditani. —

Igy állván a dolog, méltán meglephetett mindenkit Ghyczy Kálmánnak mult év szeptember 7-iki nyilatkozata, melyben egy pár rövid év sikertelen harcza után feladja a programmunkban foglalt elvek egy nagy részét. Ki merte volna hinni, hogy az imént idézett nyilatkozat után egy pár évre Ghyczy Kálmán egy másik nyilatkozatot tesz, melyben azt mondja:

hogy mostani pártállásunk káros a haza közügyeinek elintézésére, amelyben azt mondja, hogy a baloldal által eddig követett állásponton tovább meg nem maradhat, amelyben azt mondja; hogy elvi áldozatokat kell hozni annak, aki az általa felállított új programmot akarja működése alapjaul elfogadni s amelyben a delegatiók inztézményét és a közös miniszteriumot fontartandóknak nyilatkoztatja ki.

Erre — Ghyczy Kálmánnak 1868. decz. 13-án tett vallomása után — nem lehattünk elkészülve s fájdalomosan lépett meg mindnyájunkat kik állami önállóságunk teljes helyreállítását elveink kitartó, férfias küzdelmétől vártuk és reméltük.

Évek kellene apróbb reformok keresztül vitelére is — és elveszteni a hitet 3—4 év alatt oly elvek érvényesülhe-

tése iránt, melyek nem kevesebbet, mint hazánk állami függetlenségét czélozzák — ehhez roppant mértéke kell a kishitűségnek s politikai bátortalanságnak.

De hát mindenkinek saját meggyőződése az ő menyországa. S ha bár a legmélyebb hazafiui fájdalommal láttuk is, mint vonja be a vezér a zászlót, melyet négy év előtt az ország hazafias érzelmű polgárainak buzdítására kitűzött, nem jöhetett ajkunkra vád, mert valamint tiszteletet követelünk saját meggyőződésünk részére, mi is, ugy tisztelni tudjuk a jóhiszemű meggyőződést másban is.

De nem lehetett helyeselnünk s nem lehet helyeselnünk soha Ghyczy Kálmán további eljárását.

Ghyczy Kálmán nemcsak tagja de elnöke is megmaradt azon politikai körnek, melynek sem elveit, sem állását, sem eljárásának helyességét nem osztotta többé.

Tudom, hogy fájdalmasan esett volna a megválás, de ha „polgári és hazafiui kötelessége“ nem engedte őt akadályozni abban, hogy a párt elveivel, állásával és eljárásával ellenkező meggyőződését nyíltan kimondja, ugy nem lett volna szabad magát akadályoztatni abban sem, hogy elhagyja azt a pártot, melynek alapelveit szeptemberi nyilatkozata által nem tartotta többé magára nézve kötelezőknek.

Amint Ghyczy Kálmán szept. 7-én kijelentette, hogy ő megszűnt a baloldal eddig követett programjának híve lenni; amint kijelentette, hogy az ellenzék által őt pontban hirdetett alapelvek teljességét ő többé nem osztja — Ghyczy Kálmán előtt csak egy út volt: elhagyni azt a pártot, melynek alapelveit — a párt lételét igazoló alapelveket — nem vallhatta többé magáénak.

Azok aztán, jobbról ugy mint balról, kik a Ghyczy Kálmán által felállított új programot tartották volna meggyőződésükhez képest hazánk ügyeinek vezetésére a legczél-

szerübbnek, csatlakoztak volna Ghyezy Kálmánhoz, akik nem, azok megmaradtak volna régi helyeiken, eddig vallott elveik mellett.

Ez lett volna az igazi egyenes út. Ghyezy Kálmán nem követte ezt. Megmaradt a kör kebelében s így szept. nyilatkozatáról joggal el lehet mondani, hogy ez képezi azon szálkát, mely folyton sajog a baloldal testében, hogy ezen nyilatkozat volt az, mely egy év óta erélyben, határozottságban és következetességben folyton akadályozta a baloldal országgyűlési működését, hogy ezen nyilatkozat volt az, mely felbátorította a kishitűeket, gyávákat és hatalom után sovárgókat rálépni a jogfeladás terére, melyen most már rohamosan látjuk őket haladni.

Hogy ily s ehhez hasonló esetekre vonatkozólag, mily helyesen gondolkoztak eddig a baloldal férfiai, azt legjobban megmutatjuk, ha idézzük Csernátony nézeteit. Két év előtt Csernátony azt mondá:

„hogy az ellenzék megvárhatja és meg is várja minden tagjától, hogy e párt létjogát jelző elveket szigoruan és lelkiismeretesen megtartsa“ — és ha akadnak, kik a párt-programm egyik vagy másik pontját nem tartják többé fenttarthatónak, azok legjobban cselekszenek, ha elválnak tőlünk, „mert — úgy mond Csernátony — szükségesnek és üdvösnek tartjuk, hogy az alkotmányos ellenzék legyen képviselve egy oly párt által, mely a delegationalis időtlenség táplálására egyetlen egy lépést sem tesz.“ — „Mert e pártot — mondja tovább Csernátony — nem egyes emberek tartják fenn, hanem fentartják elvei. E párt állását még az sem gyöngíthetné meg, ha elhagynának vezetői által. E pártból kiválhatik időnkint egyikét ember; de ezen urak nem visznek magukkal senkit és semmit személyiségeiken kívül. A párt, az ellenzék marad, ami volt, nélkülök is, mint ma-

radna párt és ellenzék a balközépi program valósítására — még akkor is, ha elvesztenék mind Ghyczyt, mind Tiszát. Egy szóval, aki nálunk új, gyöngébb alapot akarna csusztatni a párt alá, azt magára hagyná az egész párt.“

Igy beszélt s derekasan beszélt két év előtt Csernátony. Ohajtom, hogy az itt idézett szavak visszhangra találjanak minden becsületes baloldali érzelmű polgár szívében. Meglehet, hogy Ghyczy Kálmán, ki egy új és gyöngébb alapot akar a párt alá csusztatni, nem hagyatík egészen magára; lehetnek, kik vele fognak tartani; jó, legyenek, de pártunk, mint párt nem követheti őt, mert e párt, ha elveihez hű akar maradni továbbra is, „a delegationális időtlenség táplálására nem tehet egy lépést sem.“

De ha nem helyeselhetjük, hogy Ghyczy Kálmán megmaradt a pártban még akkor is, midőn e párt elveinek nagy részét már feladta, még kevésbé helyeselhetjük, sőt határozottan roszalunk kell a baloldali kör magatartását Ghyczy új programjával szemben.

Nem állítom — a pulyaság állithatná csak — hogy Ghyczy Kálmán nyilatkozata nem volt káros hatással az ellenzék országos ügyére. De valóban károossá csak azon határozat által vállt, melyet a baloldali kör folyó év június 18-án hozott.

A baloldali kör amitegy év előtt elveivel megegyeztethetőleg még nem talált kimondhatónak, kimondta azt egy év után, midőn f. év jun. 18-ki értekezletében egy határozatot hozott, melyben kijelenti, hogy azon taktika, melyet a párt vezetői Ghyczy és Tisza Kálmán követnek, a párt teljes helyeslését bírja.

Ezen határozat által lett hűtlen az országgyűlési baloldali kör az országos baloldali párt elveihez.

Az országgyűlési baloldali kör teljes helyesléssel fogadja

Ghyczy Kálmán taktikáját. Helyesli azt a taktikát, mely a baloldal pártállását károsnak tartja az ország ügyeire; helyesli azt a taktikát, mely a baloldal által követett álláspont elhagyását tanácsolja; helyesli azt a taktikát, mely tőlünk elvek feladását kívánja; helyesli azt a taktikát, mely megtartatni kívánja a delegatiót és közös miniszteriumot.

Nem! lehetetlen, hogy a baloldali kör ily képtelenségeket tegyen. De igen, már meg is tette: ott van június 18-án hozott határozatában. Ha nem akarjuk guny és nevetség tárgyává tenni magunkat, ha nem akarjuk mistifikálni a nemzetet, haladéktalan kötelességünk a legközelebbi értekezleten határozatot hozni, nyilat, egyeneset, férfiasat, mely kizárjon minden kétséget az iránt, hogy megmaradtunk-e a régi elveink mellett, vagy elfogadtuk Ghyczy Kálmán új programját.

S mily óriási fogalomzavar. Mennyi következetlenség. A párt ünnepélyesen kijelenti, hogy elveiből nem ad fel egy hajszálnyit sem, s ugyanakkor vezérévé teszi azt, a ki már feladta ez elvek nagy részét; a párt ünnepélyesen kijelenti, hogy megmarad régi álláspontján, s ugyanakkor elfogadja azt a taktikát, mely ez álláspont tarthatlanságát hirdeti; a párt ünnepélyesen kijelenti, hogy Magyarország teljes állami önállósága első és legfőbb törekvése, s ugyanakkor teljes helyeslést szavaz Ghyczy Kálmánnak, ki a delegatiót és közös miniszteriumot föntartani kívánja.

De hát komédiát jöttünk ide játszani az ország legszentebb ügyeivel. Hát annyira gyávák vagy együgyűek vagyunk, hogy nem merjük vagy nem tudjuk megmondani magunk sem, hogy tulajdonképen mit akarunk? Mit gondoljon az a becsületes választópolgár, ki jóhiszeműleg adta szavazatát az ellenzéki elvek győzelmére, hogy valjon ott áll-e

országgyűlési pártja az eddig hirdetett elvek teljességének alapján, vagy ott, a hol áll Ghyczy Kálmán? Lehet, egyik jobban szereti, ha ott áll, a hol Ghyczy Kálmán, a másik, ha megmarad ott, hol eddig állot — mind egy — de az ország baloldali választóinak tudni kell, hol állunk. Azt hirdetni a párt részéről, hogy nem adjuk fel a zászlót, s vezérnek kiáltani ki azt, a ki állítja, hogy e zászló a haza romlására vezet, ez örütség s méltán megérdemeljük, ha indignációval fordul el tőlünk a nemzet az elvekkel való ily könnyelmű játék szemléletére.

Mig szavam lesz az ország ügyeihez, pedig ahoz mindig lesz, mig magyar ember leszek, nem fogom tűrni tudni soha, hogy az oly nagy és szent ügyek, mint az ellenzék ügyei, a fogalomnak zürzavarában és a következetlenségek hóbortjai által nevetségessé válljanak.

Lehetetlen tovább e helyzetben megmaradnunk. Határozni kell, mit sugall lelkiismeretes meggyőződése minden képviselőnek: elfogadni politikai működése alapjául Ghyczy Kálmán új, lényegesen megváltozott programját, vagy szilárdan megmaradni továbbra is a baloldal eddig követett politikája mellett.

E kérdés elől nem lehet többé kitérni. És e kérdés határozott feleletet vár minden képviselőtől, kire a választók a haza szent ügyeinek becsületes és lelkiismeretes védelmét bízták.

*

És itt néhány szót azoknak, kik a különböző politikai meggyőződést minduntalan Ghyczy Kálmán nagy nevével és fényes nevének tekintélyével akarják elnyomni a párt csekély tehetségű tagjaiban.

Meg nem engedem senkinek, hogy kétségbe vonja mély tiszteletemet, melylyel Ghyczy Kálmán személye iránt visel-

tetem. Ha ezt megengedhetném, önmön hitványságomról szolgáltatnék ki bizonyítványt. Tisztelettel hajlok meg a nagy tudomány, a szeplőtlen becsületesség s a fáradhatlan munkásság előtt, de semmiféle tisztelet sem akadályozhat meg senkit, hogy politikai téren mindenki kéréssel szembeállítva teljesítse hazafiúi kötelességét : kimondván meggyőződését nyíltan és ingadozás nélkül mindenkor és mindenkivel szemben.

S meglehet róla győződve mindenki, hogy nem léha könnyelműséggel írom le e szavakat; fájdalom kíséri ajkamra minden szót, s érzem roppant súlyát a helyzetnek, mely engem, porszemet. vele a nagy multu tekintélylyel szemben kényszerít, de nincs reám nézve más választás : elnémulni végkép, vagy csak így szólani, a mint szólok. Hazámat önálló, szabad, független állammá tenni mindenekelőtt — s mert ez politikai hitvallásom istensége : politikai eljárásomban Ghyczy Kálmán vezérszavaihoz nekem többé nem lehet.

Én hazánk állami teljes önállóságának zászlóját követtem; követtem Ghyczy Kálmánt, míg e zászló kezében volt. Megszüntem őt követni abban a pillanatban, melyben e zászlót letette.

Elvekben, nem nevekben van zászlója a politikai pártoknak, és ha a példás becsületesség és nagy név elegendő volna arra, hogy valakinek politikai hitvallását kövessük, akkor ép oly joggal kérdezhetnék tőlem, hogy mért nem követem Deák Ferenczet, kinek sem tudományát, sem becsületességét nem vonta kétségbe senki.

Igaz, egy oly tehetség elvesztését mint Ghyczy Kálmán, megérzi minden párt, de emberért elvet politikai pártnak feláldozni soha sem szabad. Mert mit ér az ember, bármily tehetség legyen is, ha feladjuk az elvet, melyet tehetségének nagy hatalmával az védeni hivatva volna. Az léha politikus

s nem komoly férfi, ki egyes emberek iránti kegyelet vagy tiszteletből lemond elveiről meggyőződése ellenére is.

A politika nem érzelgéstán, hanem az elvek komoly harcza. S itt nem arról van szó, hogy tiszteljük-e Ghyczy Kálmán példás becsületességét és fáradhatlan munkásságát — mert ezt tesszük mindnyájan — hanem szó van arról, hogy az a politika, melyet Ghyczy Kálmán mult év szept. 7-én hitvallásává emelt, a mi politikánk-e vagy nem?

És erre határozottan kell válaszolnunk, hogy nem.

1861-ben egy politikán voltunk Deák Ferenczczel, de bármily bölcs és becsületes hazafi legyen is Deák, még sem maradtunk meg politikája mellett, mi helyt a megalkotott közösügyi törvényekben elhagyta a 61-iki feliratban vallott elveit és ha Deák Ferencz bölcsessége és becsületessége nem volt elég arra, hogy ellenkező meggyőződésünk daczára is vele maradjunk. ugy nem maradhatunk meg többé Ghyczy Kálmán mellett sem, mert nekünk, kiknek Magyarország teljes állami önállósága politikai hitvallásunk, nekünk nem lehet vezérünk az, ki elfogadja és föntartandónak jelenti a bécsi birodalmi ministeriumnak saját ügyeink felett való rendelkezési jogát és meghajol a delegatio idétlen intézménye előtt.

Csernátony és a kormányképeség.

Rövid politikai pályámnak nem volt még kellemetlenebb pillanata, mint ez, midőn e sorokat írom. Szerettem volna, ha megmenekülhetek tőle. Nem azért, mintha a politikai viták heves küzdelmétől félnék, nem, hanem fájólag hat lelkütemre, tollat venni kezembe az ellen, kivel az elvi harcok terén szoros összeköttetésben és egyetértésben voltam évekig; fáj, nagyon fáj szembe állítani magamat azzal, kinek eddig oldala mellett küzdöttem mindig, — s kivel együtt küzdeni ma is, volna legősziintébb ohajtásom.

De hát hiába, a politikai pályának rideg kötelességei vannak. A politika nem acceptál semmiféle személyes fájdalmat, hanem szigorúan megköveteli polgári kötelességeinek hűséges teljesítéstét mindenkitől. Teljesíteni akarom tehát kötelességemet én is, ingadozás nélkül mindig — becsületesen amig élek.

*

Tavaly szeptember 21-én mondta ki Csernátony az Ellenőrben először azon nézetét, mely azóta oly sok vitára adott és ad még ma is alkalmat s melynek következtében őt az eddigi értelemben vett baloldal hívei között számítanunk merő lehetetlenség.

S e nézet az: hogy pártunk jelentse ki, miszerint kész kormányra lépni a jelenlegi alapon is, és pedig anélkül, hogy fejedelmi előleges felhatalmazást nyerne oly törvényjavaslatok előterjeszthetésére, melyek által a közösügyi törvényeket programmunkhoz képest módosítanunk lehetne.

Ez az, amifelett Csernátony körülbelül egy esztendeje erőlködik, hogy bebizonyítsa, miszerint fönnebb idézett nézete által nem lett hűtlen eddigi elveihez, és hogy megmutassa, miszerint az ország érdekében üdvös dolgot cselekszik, midőn nézete elfogadására hívja a baldal hiveit.

Lássuk, mennyire van Csernátonynak igaza.

Pártunk programja két fő részből áll. Első részét képezik azon — ugynevezett bihari — pontok, melyekről már szólottunk; másik része kijelöli az utat, melyet a pártnak követni kell akkor, ha többségre jut.

Mi a feladata a pártnak, ha többségre jut, erről hozzasz és kimerítő viták folytak 1868-ban a delegatióba lépés folytán rövid időre ketté szakadt baloldal vezér férfiai között.

A „Hon“, mint Jókai és Csernátony nézeteinek organuma 1868. január 14-iki számában Tisza, Ghyczy és elvtársaikhoz azt a kérdést intézte :

„Valjon ugy fogják-e fel a helyzetet ők is, hogy az új közjogi alapon meggyőződésük szerint a nemzet jövőjét biztosítólag üdvös eredménnyel kormányozni nem lehet, ezen az alapon az ellenzék, nevezzék azt bármi nomenclatioval, kormányt alkotni, kormányozni magát hivatva nem érezheti **soha**.“

Erre Tisza Kálmán a „Hon“ jan. 21-ki számában többi között a következőket válaszolá :

„Nem mondhatja el egy párt sem, hogy addig, míg a rossz törvény megváltoztatva nincs, a kormányt által nem veszi, de viszont egy — nem csupán hatalom és hivatal után sovárgó — párt sem vállalhatja el a kormányzást, míg **biztosítva** nincsen az iránt, hogy **első** teendője a

rosznak megváltoztatása, jobb helyzetnek, jobb **alapnak** létrehozása lehet. A politikai **becsületesség**ből folyó nézet — mond tovább Tisza — hogy sehol soha egy párt sem vállalhatja el a kormányt anélkül, hogy biztosítva legyen a szerinte rossz alapnak megváltoztatása iránt.“

Tisza Kálmán válasza, mint mindenki láthatja, a Hon által feltett kérdésre világos és határozott volt. S én részemről határozottabb feleletet nem kívánnék soha. De Tisza Kálmán újból nyilatkozott, még világosabban, még határozottabban a Hon jan. 26-iki számában, midőn a következőket mondá :

„Az ellenzék részére a kormányzást a jelen alapon lehetetlennek tartom s a magam részéről — ugymond — ezennel határozottan nyilvánítom, hogy azon ellenzék tagjai, kik a jelen közösügyi alapot annyi eréllyel ostromolták, **ezen az alapon** kormányt alkotni, kormányozni magukat hivatva nem érezhetik **soha**.“

Ez volt Tisza Kálmán elve és politikai hitvallása 1868-ban. És e hitvallás felett Csernátony a Hon febr. 5-iki számában teljes örömét és megnyugvását fejezte ki,

„mert annak — ugymond Csernátony — hogy **valaha** az ellenzék kormányt alakíthasson, **első föltétlenül** tekinti, hogy **biztos legyen** az, hogy **első tette** magának az alapnak megváltoztatása lehetend.“

És itt hosszasabban fejtegetvén saját álláspontját is, Csernátony a következőket mondja :

„Aki csak azért sorakozik az ellenzékhez, mert reményli, hogy ez kormányra juthat a **közösügyi alapon is**, az jól teszi, ha magának más tábort keres, mert a mi álláspontunkból **csak akkor** lehet miniszteriumba lépni, midőn a **közösügyi alap eltörlésére** törvényjavaslat **terjesztethetik** az országgyűlés elibe.“

Ilyen elvei voltak Csernátonynak 1868-ban. S mit mond Csernátony most ?

Azt, hogy ez „**absurdum**”; — azt, hogyó politikai hitvallásunk oly értelmezését, miszerint pártunk csak akkor léphet kormányra, ha biztosítva van, hogy a közösügyi alap eltörlésére törvényjavaslatot terjeszthet az országgyűlés elé — **képtelenségnek** tartja.

S ezek után mondja Csernátony, hogy ő nem változtatta elveit; s ezek után bizonyítja Tisza Kálmán, hogy Csernátony elvhűsége minden kétségen fölül áll.

Sokszor bámulatba ejtett már bennünket 1867 óta az ámitásban való határtalan merészség, de ehez hasonlót még nem tapasztaltunk soha a jobboldalon sem.

Ott van uram, napnál világosabban megírva, hogy az ő álláspontjukból csak akkor lehet a kormányra lépni, ha a közösügyi alap eltörlésére törvényjavaslat terjesztethetik az országgyűlés elé, s esküsznek rá, hogy ez másképp nem is lehet, és nem is szabad, hogy másképp legyen **soha** — és ma, midőn épen ellenkezőt állítják, midőn absurdumnak, képtelenségnek nyilvánítják saját előbbi állításukat, ma azt akarják elhíttetni az országgal, hogy ők megmaradtak nézeteik mellett. Nem, ily politikai képmutatást nem mertünk föltételezni soha az ellenzék vezérférfiaiban!

Tisza Kálmán és Csernátony együtt állították 1868-ban, hogy a párt, ha becsületes akar maradni, nem válhat kormányt **soha**, míg a fejedelem előleges beleegyezését nem adja a közösügyi alap megváltoztatására — és ma mit akar Csernátony? azt akarja, hogy jelentsük ki, miszerint mi baloldal, kormányt vállalunk a jelen alapon is a nélkül, hogy a delegatiók, a közös birodalmi miniszteriumok, az osztrák egységes hadsereg megváltoztatására biztosítást kívánánk. De azért Csernátony nem változtatta elveit, és Tisza Kálmán is bizonyítja, hogy Csernátony elvhűsége minden kétségen fölül áll.

Azon kérdésre, hogy ha pártunk többségre jut, s jogosulva lesz a kormányzásra fejedelmi megbízást nyerni, mi történik akkor, Csernátony a Hon 1868. febr. 5-iki számában így felelt :

„Vagy az, hogy felhatalmaztatik a közösügyi alap eltörlésére törvényjavaslatot terjeszteni az országgyűlés asztalára, vagy pedig az, hogy a miniszterium alakításra teendő föltételei visszautasítatnak a király által. Az első esetben létjoga a kormányon igazolva lévén első tette által, fog kormányozni. A második esetben marad továbbra is az ellenzék álláspontján, szemben a minoritás miniszteriumával, mely, hogy tarthat-e soká s miféle emberekből állhatna, azt találgatni idővesztegetés lenne.“

Csernátony tehát pártunknak kormányra léphetését a jelenlegi alapon csak **akkor** tartotta megengedhetőnek, ha felhatalmaztatik a közösügyi alap eltörlésére törvényjavaslatot előterjeszteni. És most? Most ezt „képtelen“ politikának mondja, melyet magától elutasít, s mely csak a „vaksors szeszélyeitől várja az ország ügyeinek üdvét.“ Most azt mondja, hogy ennek a politikának nincs jogosultsága, hogy ezt a politikát a balközép sohasem vallotta. Most ezt a negatív, majd a 48-as párt politikájának nevezi, s nemcsak megengedhetőnek, de **kötelességnek** tartja, hogy pártunk kormányt vállaljon a jelenlegi alapon még akkor is, ha nem hatalmaztatik fel a közösügyi alap eltörlésére törvényjavaslatot terjeszteni az országgyűlés elé. De azért Csernátony nem változtatta elveit s Tisza Kálmán bizonyítja, hogy Csernátony elvűtsége minden kételyen föltül áll.

Guny és kacaj volna feleletünk csak a politikai következetlenség eme óriási hóbortjaira, ha nem oly nagy és szent ügyek forognának szóban, mint a mily nagy és szent ügyek azok, melyek a magyarországi ellenzék lételének alapját képezik. De így azon komolysággal s rendithetlen szí-

lárdsággal, melyet az elvekhez való szigorú ragaszkodásban szent kötelességévé tett mindnyájunknak a választók bizalma, föl kell egyenesednünk azok előtt, kik akár kimerültségből, akár kishitűségből nem akarják tovább folytatni az elvek harcát, hogy hadd menjenek a hova meggyőződésük viszi, de ne compromittálják a pártot, melynek becsületes, kitartó győzelmétől egy ország — szegény hazánk jövője és jóléte függ.

Elismerjük mi mindeu jóhiszemű nézet jogosultságát, s lehetnek esetek, midőn azok, kik eddigi nézeteik mellett való megmaradással nem vélnék sikert arathatni, más nézetre térnek, hogy könnyebben elérhessék a végcélét. Ily esetekben aztán lehet vitatkozni: vajon czélszerűbb lesz-e letérni a régi utról vagy megmaradni azon — de azt mindig és mindenkitől megköveteljük, hogy igazán mondjon, hogy nyíltan, férfiehez illő őszinteséggel vallja be, ha bármi körülmények miatt is, de megváltoztak nézetei.

„Legjobb politika a becsületes igazmondás“. Ezt vallotta eddig Csernátony. De midőn most azt javasolja, hogy pártunk lépjen kormányra a közösügyi törvények eltörlésének előleges biztosítása nélkül is, és mégis azt erősíti, hogy elvei nem változtak semmit — akkor Csernátony előtt nem a legjobb politika többé a „becsületes igazmondás.“

S ez az, amit meg nem lehet bocsátani Csernátónynak. Bámulatra ragadott gyakran, tisztelettel hajoltam meg mindig azon óriási lelki erő s erkölcsi bátorság előtt, mely Csernátonyban él. Ritka ember, kita természet az emberi tulajdonságok eme drágagyöngyeivel oly nagy mértékben elhalmoz mint Csernátonyt. És mégis, most Csernátony az, ki az ámitás mesterségéhez folyamodik, hogy elidegenítsen egy pártot eddig főtartott politikai hitvallásától.

Hát restelli Csernátony, hogy nézetei megváltoztak? De ha a közjó kívánta nézeteinek megváltoztatását. Vagy fél,

hogy ha őszinte lesz, magára marad politikájával s csupán az ámitással vél politikájának híveket szerezni? De hát van-e az oly hívek csatlakozásában köszönet és tartósság, a kiket az ámitás visz oda?

Ne üzzünk gunyos és kisszerű játékokat elveinkkel. Az ellenzék programja nem oly program, melynek bujkálva, titkos félhomályban lehetne életet szerezni, az csak az ország nyílt, szabad akarata, a nemzet hazafias érzelmeinek melege által érlelődhetik áldásos gyümölcsösé.

Azok, akik megunták a várakozást, belefáradtak a küzdelembe s most minden áron kormányra: hatalomra akarnak jutni, azok hagyják el a pártot. A pártprogram mindenkitől megköveteli, legyen az vezér vagy közkatona, hogy mindaddig, míg meg nem szűnt a pártnak tagja lenni, tiszteletben tartsa alapelveit.

„Én részemről — ezt írta Csernátony nem rég — ha akár balra, akár jobbra vonzanának nézeteim, ezen helyzetből, melyen pártom elvi és fegyelmi létele állást foglalt, egy perczig sem kételkedném nyilvánítani sajnálatomat, hogy kénytelen vagyok a pártból kiválni, mert egy perczig sem szeretném kitenni magamat annak, hogy mindenféle magyarázatokra adjon alkalmat ott maradásom.“

Igen helyes beszéd, csak hogy a gyakorlatban nem lett volna szabad a beszéd logikája alól kibúvni. Csernátony ezt a helyzetet, melyben most van pártunk, „romlásos“-nak mondja s így kétségtelen, hogy nézetei ezen helyzetből más-hová vonják őt; a pártot azonban, — hiába biztosított bennünket, — mégis kitette a „mindenféle magyarázatoknak“ bennmaradása által.

Egy politikai párt program megkívánja, hogy a kik egyszer ráállottak, azok tartsák is meg. Akik jónak találták, midőn ráléptek de nem találják jónak ma már, azok

hagyják el, de ne forgassák fel. A párt nem egy két emberből áll, hanem áll az ország polgárainak millióiból. Azért, hogy egyesek az elvekhez való hűtlenség vádját könnyebben viselhessék, hűtlenségre akarnak csábítani egész pártot. De örködik még felettünk a nemzet jó szelleme, s hiszünk hazánk fiainak józan eszében és hazfias érzelmeiben, hogy kipróbált elveik erős vára nem fogja megnyitni a kaput a csábító szavak előtt.

Akik nem akarnak többé azok maradni, akik eddig voltak, azok menjenek, ahová nekik tetszik, de a párt marad, ami volt, az elveknek becsületesen kitartó pártja, az ingadozás nélkül előretörekvés pártja s ne is engedje isten, annyira lábra kapni a politikai erkölestelenséget, hogy Magyarország úgy mutattassék be a világnak, ahol már nem is egyesek, hanem egész pártok hűtlenül elhagyhatják elveiket, az ország közvéleményének méltó megvetése nélkül.

*

Miután Tisza és Csernátony egy pár év előtt nyíltan, határozottan és ünnepélyesen kijelentették, hogy addig, míg biztosítva nem lesznek, miszerint a közözügyi törvények megváltoztatására törvényjavaslatot nem nyújthatnak az országgyűlés elé, a kormányzásra nem vállalkozhatnak és nem is fognak vállalkozni soha, és miután ez a „soha“ ime most öt rövid évre redukálódott, kétségtelen, hogy fontos okok lehetnek azok, melyek az elvek feladására kényszerítették őket.

Csernátony elő is sorolja az „Ellenőr“-ben az okokat, melyek ráparancsolják az ellenzékre, hogy a közözügyi törvények megváltoztatásának biztos kilátása nélkül is kormánya lépjen a jelenlegi alapon. Egyik ok erre szerinte az :

„mert a jobboldali miniszterium a jelenlegi alapon sem tud kormányozni **üdvösen**. az ország érdekeinek megrontása nélkül.“

Tehát lehet ez alapon is üdvösen, az ország érdekeinek megrontása nélkül kormányozni? A kérdésre mi nem felelünk, megfelelt erre maga Csernátony egy pár év előtt hatalmasan, midőn 1869. márcz. 4-én ugyancsak az Ellenőrben ezeket írta:

„**Komoly meggyőződésünk** az, hogy a jelenlegi alap megváltoztatása előtt — vagyis a delegatió és közösminiszteriumok **eltörlése** és a nemzeti hadsereg **önállósága** nélkül **teljes lehetetlen** arra gondolni is, hogy a közterhek könnyebbülhessenek, államjogaink biztosításának, népünk műveltsége emelkedjék s mind ezek folytán az **elégedetlenség** elemei kevésbülhessenek.“

Midőn Csernátonynak is az a komoly meggyőződése, mikép állithatja akkor ugyanő, hogy lehetne ez alapon üdvösen, az ország érdekeinek megrontása nélkül is kormányozni? Mikép lehetséges az, hogy ő kormányozni kész azon az alapon is, melyen saját komoly meggyőződése szerint is teljes lehetetlen még csak gondolni is arra, hogy a közterhek könnyebbülhessenek, hogy népünk műveltsége emelkedjék?

De hát ha lehet a jelenlegi politikai rendszer mellett is üdvösen kormányozni. miért nem vállalkoztunk arra már eddig is? Vagy eddig nem tudta Csernátony, hogy lehet, s csak most jött arra a meggyőződésre? De hát ki áll érte jót, hogy a jövő évben nem jön-e ismét más meggyőződésre? s ha elég együgyűek volnánk őt követni, valjon nem vállnék-e nevéssé egész politikánk, mely kapkod ideoda, minden irány és elv nélkül. Aki politikai vezérszerepre vállalkozik, attól megvárunk annyi államférfiui képességet, hogy tovább lásson orránál s ne hirdessen az országban oly politikát, melyet a másik évben már megtagad.

Lehet, hogy az a politika jó, melyet most vall Csernátony, s helyesen teszi, ha ezt hirdeti, de akkor nem volt jó

az, melyet eddig hirdetett s nagyon kár, hogy nem várakozott, míg a követendő politika helyességéről teljes meggyőződést nem szerzett magának.

És ugyan mikép és kik által akar Csernátony üdvösen kormányozni a jelenlegi közösügyi alapon? Épen Csernátony az, ki a jobboldali miniszterium főembereinek és főtámaszainak: Deáknak, Andrássynak, Csengerynek sem nagy tehetségét, sem hazafiságát, sem becsületességét soha kétségbe nem vonta, hanem készséggel elismerte mindig. Ha tehát ezek segítségével, ezek támogatásával a miniszterium nem bírt soha üdvösen kormányozni a közösügyi alapon, üdvösen fog kormányozni rögtön, mihelyt Csernátony és Tisza Kálmán támogatják? Tehát nem a rendszerben, hanem a személyekben volt a hiba? Tehát csak azért nem lehetett üdvösen kormányozni eddig, mert a kormányttámogatók közül mi hiányoztunk?

Nem, uraim, nem a személyekben rejlik itt az egyedüli baj. Dőreség volna állítani, hogy a személyek jellem- és képességi tulajdonai nincsennek befolyással bármely politikai rendszer gyakorlati alkalmazásánál is, de a mi viszonyaink között, míg a közösügyi kiegyezkedés — úgy a mint az ma van — fönáll, addig ezen rendszer mellett üdvösen, a haza érdekeinek megsértése nélkül kormányozni sem Deáknak, sem Tiszáknak, sem Csernátonynak, sem senki isten fiának nem fog hatalmában állhatni soha.

A másik ok, hogy miért kell az ellenzéknek a közösügyi törvények megváltoztathatásának biztos kilátása nélkül is kormányt vállalni a jelenlegi alapon, Csernátony szerint az:

„mert az alkotmányos ellenzéknek nem az a feladata, hogy nézze, miként válik rosszabbá egy adott helyzet, hanem feladata az, hogy ezen bármennyire hiányos, de adott helyzeten javítson mindig, teljes erejével.“

Alább ismét így ír Csernátony :

„mert ezen l é t e z ő helyzet terén kér, vár, követel segílyt, javulást, írt mindennapi, prózai nyomorára, romlására, szenvedéseire millió család, kiknek nem elég az, hogy pompás, üres, eredménytelen frázisokkal declamálják el önök a közjogi ellenzék jövődöbéli áldásait.“

Nem képes így elítélni senki, a mint e néhány sorban maga elítéli Csernátony önmagát, elítéli egész eddigi működését. És Csernátony meri azt mondani, hogy a közjogi ellenzék követeléseinek hangoztatása üres frázisokkal való declamálás. Mit gondoljon most az, a ki Csernátony hat évi hirlapírói működésében egy komoly férfi törekvését vélte. Komédia volt az egész? Üres, eredménytelen frázisokkal való declamálás?

„Mit kívántunk mi a magyar emigratio azon hazatért tagjaitól, kik szabadságharczunk alatt magoknak egy vagy más téren, kisebb nagyobb nevet szereztek kötelességeik kiváló teljesítése által? Nem többet mint azt, hogy ha már nem tudnak vagy nem akarnak többé küzdeni **az általuk** vallott elvek mellett: legalább hallgassanak, s bevonulva régi nagyságuk tógájának diszes redőzetébe, méltóságteljesen érjék be a kíváncsiság, tisztelet és hódolat adóival, melyeket hajdani hirnevük biztosított volna részükre minden oldalról. Ha így foglalnak helyet ismét nemzetük kebelében, nem tették volna ki magukat semmiféle megtámadtatásnak, de nem főleg a jogos észrevételnek, miszerint, kimerültek; jeles tulajdonaik, jellememelkedettségük kifárasztva lön és hanyatlott egyetlen nagy tettben, ha nem a véletlennek köszönheték ezt is. S a tekintélyes elnémulás megkimélte volna őket a csodálkozástól is, mely viseletük láttára, a fiatalabb nemzedék lelkes részét felkiáltatja fájdalmasan: „hát annak a nagyszerű magyar drámának ily köznapialakok, ily gyenge jellemek voltak szereplői!“

Ezt írta Csernátony nem rég Klapkáról. Mily hasznos szolgálatot tesz Csernátony magának, ha ez általa adott tanácsot figyelemre méltatja a saját részéről is.

Csernátony az adott helyzet terén kíván javulást hozni a nép nyomorára,

„mert azzal — ugymond Csernátony — hogy önök örökösen tiltakoznak az 1867-iki 12. tez. ellen, az ország helyzetén nem könnyítenek egy hajszálnyit sem, az adózó nép vállairól nem vesznek le egy pehelynyi terhet sem.“

Tehát Csernátony hiszi, hogy ha nem tiltakozunk örökösen az 1867. 12. törvény ellen, s kormányra lépünk, a jelenlegi alap föntartása mellett, akkor javíthatunk az ország helyzetén, s az adózó nép vállain megkönnyíthetjük a terhet is?

Hitvány ámitás az egész! Azt mondta erre maga Csernátony, midőn 1869-ben józsefvárosi választói előtt beszédet tartván, ott kijelenté :

„Hogy mindaddig, míg az 1867-iki alapon állunk, a terhek oly biztosan fognak **szaporodni**, mint kétszerkettő négy. . . . E szempontból indult ki az ellenzék, folytatá tovább Csernátony, midőn azt követelte, hogy a közjogi alapot meg kell változtatni, mert különben az egyik veszedelem folytenos, a másik pedig el nem háritható, a mostani állapot föntartása mellett lehetetlen lévén megváltoztatni az ország terheit.“

Csernátony mostani elve szerint az ellenzék feladata : javítani az adott helyzeten. Nagyon helyes, de hát mit jelent az : javítani az adott helyzeten? Megváltoztatni vagy megszüntetni mindazt, a mi ez adott helyzetben nem jó, káros és veszedelmes az ország érdekeire. Megszüntetni a delegatiót, megváltoztatni a hadsereg jelenlegi nemzetellenes szervezetét, eltörölni a közös miniszteriumot. De Csernátony ezt nem kívánja, s nélkül mese minden beszéd, mely az adott helyzet javíthatásáról fecseg.

Hogy mi az ellenzék feladata, azt megmondta nekünk Csernátony röviden, de correct, így :

„A feladat helyesen csak **egy** lehet: megállni szilárdan, **ingadozás nélkül** az eddigi jónak bizonyult alapon,

s kerülni mindent, a mi által a jobboldali politikával **solidaritásba** jöhetnénk.“

És ha elfogadná a párt Csernátóy nézetét, ugyan miben különböznénk a jelenlegi jobboldaltól? Egy hajszálban sem. Be kellene mennünk a delegatióba, fon kellene tartanunk a birodalmi közös kormányzatot, s meg kellene szavaznunk ujonczait és költségeit a feketesárga zászló és német vezényszó alatt álló egységes osztrák hadseregnek. Sőt többet. Abban a pillanatban, melyben Csernátóy nézete alapján elfoglalná pártunk a kormányt, rögtön egy erős ellenzékkel állnánk szemben. Ennek támadásai ellenében — nagyon természetes — védelmezni kellene álláspontunkat. Védelmezni kellene a delegatiók „idétlen intézményét,“ azt a delegatiót, melyet eddig szakadatlanul üldöztünk, azt a delegatiót, mely Csernátóy szerint „megférhetetlen a valódi önkormányzat józan fogalmával.“ Védelmezni kellene a közös miniszteriumot, melyet eddig folyvást támadtunk, s mely Csernátóy szerint „hazánk államiságának nevetséges kigunyolása.“

Igazán, főséges komédia lenne, melynek láttára azonban nem mosolyogna, hanem lelke mélyéből megvetne bennünket Magyarország komoly lelkiismeretű választó polgársága.

Azzal, a mit Csernátóy ohajt, elérhetjük azt, hogy néhány kegyelmes urral több lesz a hazában, mint eddig volt. De megmarad a háromféle miniszterium, megmarad a delegatió, megmarad a közös hadsereg, statusadósság és quota minden terhével és kínjával egyetemben. Ez nem oly nyeresmény, melyért állami önállóságunk létesítésére irányzott elveinkből lealkudjunk csak egy hajszálnyt is, vagy jogos követeléseink hangoztatásában megszünjünk csak egy pillanatra is.

Azzal, ha a kegyelmes urak szaporodnak, az ország terhe még nem könnyítettik. Azzal, hogy baloldali kormány

veti ki ugyanazt az adót, melyet most a jobboldali, azzal az adózók milliói nem nyerne semmit. A delegatio sem lesz jobb, csak azért, mert baloldaliak mennek bele, s az egységes hadsereg sem lesz könnyebben elviselhető, ha baloldali miniszterium küldi számára Bócsbe a pénzt.

Ha csakugyan acceptálnánk azt, a mit Csernátony javall, hogy tudniillik jelentsük ki, miszerint a párt, ha többségre jut, akár az országban, akár a házban, kész a kormányzásra vállakozni elveinek érvényesíthetőségét biztosító fejedelmi ígéret nélkül is, ugyan mi értelme volna akkor pártunk többségre jutásának? Mit nyernénk azzal, hogy többségre jutottunk, ha az elvek nem emeltetnek érvényre? Az ország semmit. Egyes emberek igen. Ministeri székeket és hivatalokat.

Miért törekedik valamely párt többségre? Hogy az elveket, melyeket képvisel, érvényesíthesse. De ha ezt nem kívánjuk érvényesíteni, miért akkor a többség? Csak azért, hogy a hatalom: a hivatalok, konczok, rangok, és czimerek osztogatására a mi kezünkben legyen? Hiszen annak szóba sem kellene jönni — az magától értetik, hogy minden becsületes pártnak, mely elveken alapszik — s nem holmi személyes érdekek, rangkórosok és hivatalhajhászok kompániája — főfeladata: többségre jutni elveinek érvényesíthetése végett. Hisz bolond volna az a választó polgár, ki a küzdelem ezer kellemetlenségének kitenné magát oly párt mellett, melyről már előre tudja, hogy majoritása esetén sem kívánja érvényesíteni elveit.

Nem consortium vagyunk mi, mely azt lesi, hogy tagjainak uraskodási sovargásait kielégíteni minél előbb s minden áron hatalomhoz jusson, hanem vagyunk nagy politikai párt, elvekkal — s hazafias kitartó törekvéssel ez elvek érvényesíthetésére.

Alkotmányos állanban elveket képviselő hazafias pár-

toknak nagyon világos az állásuk. Nem kell ahoz kommentár. Megmondta azt Csernátóy röviden s határozottan, hogy mit kell csinálni pártunknak, ha többségre jut: „Vagy felhatalmaztatik a közösgyi alap eltörlésére törvényjavaslatot terjesztani az országgyűlés elé — s ez esetben, létjoga a kormányon igazolva levén első tette által, fog kormányozni; vagy a miniszterium alakítására teendő föltételei visszautasítatnak a király által — ez esetben marad továbbra is ez ellenzék álláspontján, szemben a minoritás miniszteriumával.“

Ha nem ámitás az, amit Csernátóy mond, hogy hű maradt elveihez, ugy jelentse ki, hogy a fönnebbi szavak tolmácsolják meggyőződését ma is, hogy ezt az utat tartja üdvösnek, követendőnek pártunk részére ma is.

A harmadik ok, melyért ellenzéki hitvallásunknak többször említett pontja — tudniillik a kormányra léphetésről szóló pont — jelenlegi értelmezésében fön nem tartható, elejtendő, az, ugymond Csernátóy, „mert általa elzárjuk magunkat a kormányrajutás lehetőségétől.“

Tehát Csernátóy nézete szerint nincs meg a lehetőség, hogy a baloldal eddigi politikai hitvallásának teljes föntartása mellett kormányra juthasson. Nem juthat kormányra még akkor sem, ha a nemzeti akarat alkotmányos törvényszerű uton többségre emeli a törvényhozásban.

Mit akar ezzel Csernátóy mondani? Hisz ez azt jelenti, hogy a baloldal eddigi hitvallása mellett nem volt kormányképes. S ha fön tartja hitvallását, nem lesz kormányképes ezután sem.

Hát ezen alkotmányellenes, otromba és hazug tant, melyet a jobboldal bérencz firkászai ép oly galádul mint bután évekig használtak ellenünk, most Csernátóy is magáévá teszi? Csernátóy, aki annyi erőlylyel s a megvetés oly mély

érzetével verte vissza e gonosz és hazug átlitást, most maga erősíti meg? Ma, midőn a jobboldal fogadott legényei már belecsmörlöttek ez álhetetlen nyomorult tan hirdetésébe, ma Csernátony veszi fel és folytatja: hogy a baloldal elzárja magát a kormányrajutás lehetőségétől, ha a hat éven keresztül sértetlen föntartott politikai hitvallásának egyik lényeges pontját el nem ejti? Megdöbbentő az a frivolitás, melyet hazánk ügyeinek kezelői az elvi harcok terén a fegyverek megválasztásában tanusítanak.

Másfél év előtt, midőn a jobboldali sajtó hirdette azt, amit most Csernátony hirdet, maga Csernátony többi között a következőket írta:

„A jobboldal annyira érezte eredeti büneinek terhes voltát és kimaradhatatlan szüleményeit, hogy nem reménylheté fönmaradásának tartósságát csak azon esetre, ha valamiképen kormány képtelenség hírébe hazudozhatja a baloldalt, s csak addig amig ezen kohlómánya iránt kizsákmányolhatja a nép hiszékenységét, s az udvar bizalmát.“

„A néppel elhithetni törekednek, hogy baloldali kormány nem is lehetséges, mert hát a fejedelem nem jó szemmel nézi a közjogi ellenzöket s nem bizná ezen párt vezérférfaira a kormányzatot, ha mindjárt törvényhozó többség által támogatná is öket az ország érzelme és akarata.“

„Ebből áll a kormánypolitika azon **fogása**, mely föltalálta és hirdeti, hogy a baloldal nem kormányképes s igyekszik ezt elhithetni felfelé is, letelé is a **legbutább** gonoszsággal, nem gondolva meg legkevésbbé is az **otromba ámitás** sikerének kimaradhatlan következményeit.“

Helyesen beszélt Csernátony. Bizony otromba ámitás, nem egyéb, azt mondani, hogy a baloldal — politikai hitvallásának teljes épségben föntartása mellett — elzárja magát a kormányrajutás lehetőségétől.

Vétkezik Csernátony, hogy ily hazugságokat ter-

jeszt. Vétkezik, hogy e hazugságok terjesztése által a pártot elidegeníteni akarja eddigi politikai hitvallásától.

Csernátony ép úgy tudja, mint mi, hogy alkotmányos országban a nemzet akaratának kell döntenie mindig, mert épen a nemzet akaratának teljesülése jelenti az alkotmányosságot. Ha tehát pártunkat a nemzet akaratára többségre emeli a törvényszerűleg összejött országgyűlésen — pártunknak meg van joga és képessége a kormányra juthatásra. Jöhetnek körülmények, midőn az országgyűlésen többségre jutott párt elveivel, nözeteivel nem ért egyet a fejedelem, és ez esetben élhet a király azon jogával, hogy az országgyűlést feloszlatja és új választások elrendelésével hivatkozhatik a nemzetre. De ha a nemzet rendületlenül megmarad követeléseivel, ha újra azon elveket emeli törvényhozási többségre, akkor a királyt szent esküje kötelezi: megtartani az alkotmányt, épségben hagyni az ország törvényszerű szokásait és meghajolni a nemzet akaratára előtt.

Mert hogy a minoritás miniszteriuma nem tarthatna soká, és hogy ily miniszterium tagjaivá önérvényes, hazafias férfiak nem is vállalkoznának, azt Csernátony szerint mondunk sem kell.

És nincs is sem okunk, sem jogunk kétségbe vonni, hogy a korona magát, a baloldal elveivel — ha azok alkotmányos uton, törvényszerűleg alakított országgyűlésen többségre jutnak — ellenkezésbe teendő. Ezt kétségbe vonni, annyi, mint tagadni azt, hogy Magyarországon alkotmányos élet van.

És itt lehetetlen, hogy megbotránkozásal ne emlékezzünk meg Tisza Kálmán ostendei leveléről, mely f. év szept. 3-án jelent meg az „Ellenőr“-ben.

„Jerikó falai nem omlanak le ma már semmi kiabálásra“ — írja Tisza Kálmán.

Mi ez? Kinek szól ez? Csak nem azt akarja jelenteni, hogy egy nemzet állami önállóságára törekvő jogos követeléseinek hangoztatása pusztá lárma, merő kiabálás. Hiszen ha ez nem egyéb kiabálásnál, akkor Tisza Kálmán sem volt egyéb, mint egy kiabáló csapatnak legjobban kiabáló vezére hat esztendeig. Mit teszünk mi most? Nem egyebet, mint amit tettünk hat esztendeig. S a hat esztendő alatt Tisza Kálmán is ugyanazt tette, amit mi — követelte a nemzet jogait, csak hogy nagyobb erélyvel és több tehetséggel — mint mi. Hát ez kiabálás? Vagy hát hat esztendeig lehetett kiabálni? hat esztendő volt határidőül kitűzve arra, hogy Jerikó falai leomoljanak s ha nem omolnak le, akkor abban kell hagyni a kiabálást. Hát nem komoly harcz, csak lárma volt-e egész politikai működésünk, melynek rendezői most fűjják a takarodót, mert hát a kiabálás nem használ semmit. Kétségbeejtő nyilatkozat egy vezér ajkáról. Megdöbrent a könnyelműség, melyvel egy pártvezér ily lealázólag, ily hitványanak itéli el saját és pártja egész multját és működését a világ előtt.

De nem addig van az. A zászlót sárral dobálni nem engedhetjük senkinek, mert e zászlóhoz Magyarország teljes állami önállóságának elvei vannak fűződve, azok az elvek, melyekre eddig esküdtünk, és esküdni fogunk ezután is, mert ez elvek, nem csak akkor jök és üdvösek, ha Tisza Kálmán és Csernátony vallják, hanem jök és üdvösek maradnak még akkor is, ha már ők nem vallják.

Ha Tisza Kálmán megunta a kiabálást, hagyja abba. Mi nem kiabáltunk soha, hanem férfiasan, erélyvel és ingadozás nélkül követeltük nemzetünk állami szabadságát s mindazt, amire az országnak szüksége van és ezt tenni fogjuk ezután is, erélyvel és kitartással, bármily idegesség gyötörjön is némelyeket az egyenes szó határozott hangoztatására.

„A következetesség abban áll, hogy ne tegyünk le a

szándékról a vár bevételére, vagyis kép nélkül szólva, hogy ne tegyünk le elveink valósításának szándékáról“ — írja tovább Tisza Kálmán.

Alácssan köszönjük a jó szándékot, de azzal még nem lakott jól senki. Valahány jobboldalival találkozunk, mind csak arról beszél, hogy mennyi „jó szándék“-kal vannak tele, de a tömérdek jó szándékból még nem volt egy garas ára haszna sem az országnak. Egy mákszemnyi tett többet ér száz zsák jó szándéknál, mely tapasztalás szerint soha sem szokott tetté válni. A mi zászlónkra nem az van írva, hogy: „jó szándéku párt“, hanem az, hogy Magyarország állami önállóságának föltételeit **mindenekelőtt** visszaszerzendő párt vagyunk, és ha e föltételeket nem akarjuk biztosítani még majoritásunk esetében sem, akkor nem használunk az országnak semmit minden jó szándékunk mellett sem.

A jobboldal 1867 és 68-ban, midőn az ellenzék folytonos és erős támadást vitt a közösügyi alap ellen, szóról szóra azt mondták, a mit most Tisza Kálmán mond. Hogy a szerzett tapasztalatokon okultak a haza ügyének jobbra fordítását, ha egy eljárási módon nem lehetett, más on is megkísérteni ohajtják, mert hát az ő szándékuk is az, a mi minden becsületes magyar emberé, hogy Magyarország állami önállósága biztosittassék.

A jó szándék azonban sohasem lett több, mint jó szándék s Magyarország önállóságától messzebb vagyunk, mint voltunk a kiegyezés, megkötésekor.

*

Emlékezzünk vissza néhány évre, midőn pártunk egyik tagja ugyanazt kísérté meg, a mit most Csernátony akar. Az sem akart egyebet, mint azt, hogy pártunk késznek nyilatkozzék kormányra lépni anélkül is, hogy a közösügyi

törvények módosítását kívánná a fejedelemtől. S ki volt az, a ki ebben akkor a párt elveinek, céljának egyenes megsértését látta s a törekvés rögtöni megtámadását és megakadályozását a legsürgösebb kötelességének ismerte? Senki más mint Csernátony. Természetes, a mi akkor elvtagadás volt, az most csak taktika. Mért ne fognánk rá, ha van elég együgyű, a ki azt elhiszi.

Hogy akkor Csernátony mikép gondolkodott az illető egyénről, ki azt akarta, mit most ő, s mikép ítélte meg az új pártalakítási tervet, melyet létrehozni most ő kísértett meg. — hogy a helyzet „romlásos tömkelegéből“ kiszabaduljunk, épen úgy, mint akkor — ennek tájékozására ideigtatjuk akkori cikkéből a következő részt :

„Pártunknak nem kell egyebet tenni, mint teljesíteni a hazafiság és szabadelvűség azon kötelességeit, melyek programjából folynak. S e kötelességeket a párt teljesítette becsületesen, következetesen, férfiasan. Ezért erősödött, ezért nevedezett irányában a bizalom, s ezért hanyatlak a kormánypolitika tekintélye, befolyása szemlátomást, daczára az eszközöknek, melyekkel minden hatalom rendelkezik híveinek megtartására és szaporítására. És midőn így áll a dolog, s csak a vak nem látja, hogy az oppositiónak **kitartást** parancsol mind a haza szent érdekében, mind saját becsülete: előáll egy cselszövény s el akar rontani mindent, mert hát ez a mostani ellenzék nem akar minden áron a kormányra jutni s mert a haszonlesők, ármánykodók, hiuk és buták megunták a várakozást.“

Igy irt Csernátony s csak is így lehet írni azon terv ellen, melyet most maga akar keresztül vinni. Olvassa el Csernátony e sorokat, s e sorokban találja meg saját tette felett a legilletékesebb ítéletet.

Csernátony szerint ma már

„rettenetes lyukas mogyoró azon egész elmélet, mely szerint az ellenzék nem ismerheti el a meglévő alapot s csak akkor léphet a kormányra, ha

megszűnt előbb a létező alap, a melyet eltörölni a kormány magára vállalhatna.“

Nem így áll a dolog Csernátony ur. Nem arról van szó, hogy elismerjük-e az alapot vagy nem. hanem arról, hogy nem ismerjük el jó n a k, nem ismerjük el o l y a n n a k, melyen az ellenzék kormányt vállalhat, mielőtt megnyerné a fejedelem előleges beleegyezését a közösügyi törvények módosítására. Ne tessék ferdíteni; nem mondta azt senki, hogy a meglévő alapon csak akkor léphet az ellenzék kormánya, ha már megszűnt ezen létező alap, hanem igen is mondtuk és mondjuk most is azt, hogy csak akkor léphet kormánya, ha biztosítást nyer, miszerint törvényjavaslatot terjeszthet az országgyűlés elé a létező alap megváltoztatására, mi helyt ez alapon kormánya lép. Ez alapon csak úgy vállalhat az ellenzék kormányt, ha kormánya lépven, első tette : ez alap megszüntetése lehet.

Egyébiránt, hogy milyen véleménynyel volt Csernátony még nem rég is ezen létező alapról, czikkeiből a következő idézetek tanusítják. 1871. okt. 26-án így irt Csernátony :

„Eredeti ötlet az igaz, még most is arról álmodozni, hogy az ellenzék eldobja közjogi programját. Még hagyján, midőn a közjogi ellenzék azzal nógathatták s édesgethették elvei félretételére, hogy programjának érvényesítésére nem lehet kilátás, mert az 1867-iki alapot fogadta el és igényli az egész monarchia nyugalma, békés fejlődése, hatalmi állása. De hát hol az a nyugalom, fejlődés s hatalom most, hogy az 1867-iki alapot elfogadhatónak, mert szilárdnak és a rend biztosítéka gyanánt képzelhesse és ajánlgathassa még valaki ez idő szerint is, midőn inog, bomlik, sülyed az egész csalfa fundamentum? Ki halott valaha olyan boldokról, kik utitársakat csalogatnának és várnának magukhoz a z á t o n y o n ü l ő h a j ó r a, melyet lebegő állapotában, felszalagozott megindulásakor, gőzölgő haladtában sem tartottak tengerképesnek az elfogulatlan itészek? Bizony

jobb lenne, ha azok a szerencsetlenek, kik rábizták magukat ama rossz hajóra, nem töltenék az időt kába késedelmezéssel a zátony felett, hanem menekülnének sietve, csolnokon, uszva, menőveken, hozzánk a partra, míg nem tornyosul recsegő, ropogó alkotmányuk ellen a hullámmhad s míg orkánná nem bőszül a keletkező szél.“

Alább ismét így irt Csernátony :

„Legyünk egyek, igen is, de nem a súlyedő alapon, hanem Magyarország önálló alkotmányosságának erős szikláján. A ki még most is az 1867-iki gyártmányok tarthatóságáról fecseg, az vagy idióta vagy ámitó. Pedig vannak ilyen fecsegők. Sőt igyekeznek ujonczozni is. A hol nem holdogulnak pénzszel, ott leitatják a józanságot : a hol nem sikerül ez sem, ott használják a fogásokat.“

Az idioták, fecsegők és ámitók serege egygyel szaporodott. Csernátony közékük állott s ugyancsak igyekszik is — hisszük eredménytelenül — használni a fogásokat.

*

Szeptember 21-ke 1872-ben, midőn Csernátony kormányképességi új elméletét nyilvánosságra hozta először, fordulópontot képez Csernátony egész politikai életében. E szerencsétlen nap, mint lidércnyomás nehezedik rá s következetlenségből ellenmondásba viszi itt is, amott is. E nap óta nem tud Csernátony sem következetes lenni, sem logice gondolkodni.

Ott van kérem a 48-as párt. Anélkül, hogy én most e helyen saját részemről véleményt akarnék nyilvánítani a 48-as párt politikája vagy eljárásáról, csupán Csernátony nézetei változandóságának illusztrációjául hozom fel a következőket. Ha Csernátony végig futja elméletében mindazt, a mit legujabban s az elmúlt egy pár év alatt a 48-as pártról összevissza irt és mondott, lehetetlen, hogy Csernátony be ne

lássá, miszerint komoly ember az ő politikai véleményeire immáron semmi súlyt sem fektethet.

Emlékezhetik Csernátony, hogy ne emlékeznek, — hiszen minden esztendőben ismételte — mennyire kívánatosnak tartotta az ellenzék két árnyalatának egyesülését és mennyire nem látott okot a különmaradásra.

„Fogadj isten“ czim alatt 1868 vége felé azt írta volt a 48-as párthoz, hogy :

„az ellenzék tömörülését, egyetemes működését és fegyelmi szilárdságát tartja azon **első föltételnek**, mely nélkül közös elveink diadalát csak egy szerencsés véletlentől reményelhetnők“

„ha én a „Magyar Ujság“ köréhez tartoznám, már a mult tavaszon tettem volna indítványt a baloldal egysége érdekében.“

Őszintén szólottam s adrem, mert **lelkemből** ohajtom egyesülését mindazoknak, kiknek közlönnyeik a „Magyar Ujság“, „Hazánk“ és „Hon.“

Csernátony a bihari pontokat tekintette oly alapnak, melyen az ellenzék mindkét árnyalatának egyesülni kell.

1869. nov. 23-án az „Ellenőr“-ben kijelentette Csernátony :

„hogy a 48-as pártnak semmi álláspontja és létjoga nincs a különmaradásra azon ellenzéki párttól, mely az ismeretes elvi öt pontot vallja. Ezen különmaradást sugallhatják egyéni nézetek, sajátos hajlamok, de **elvileg** nincs és nem is lehet rá semmi alap.“

1870. jan. 15-én ugyancsak az „Ellenőr“-ben, midőn a jobboldali sajtó beszélt a balközép kebelében lappangó válságról, mely — állításuk szerint — a kormánypolitika felé vonzaná pártunk egy részét, Csernátony a következőket írta :

„Önök rettenesen csalódnak, mert primo, a balközépben nem lappang semmi válság s mert — secundo — ha pártunkban elégedetlenség törne ki **valaha**, ez nem a jobboldalra, hanem inkább a **48-as párt** merevebb álláspontjának és élesebb

eljárásának erősítésére vonzaná az elégedetleneket. Hát elfeledte a jobboldal, hogy a válság, mely pártunkban 1868 végén történt, nem azért történt, mert a kormánypolitikával kibékülni **lehetségesnek**, kívánatosnak tartatott közülünk bárki által, hanem történt ellenkezőleg azért, mert sokan közülünk nem tartották elég erélyesen jelzettnek pártállásunk a kormánypolitika ellenében? Ne legyenek vakok és siketek.“

1871. aug. 29-én azon gyanúsítás ellenében, hogy a balközép közelebb áll a jobboldalhoz, mint a 48-as párthoz, Csernátony ezeket írta :

„Én a kormánypárthoz legkevésbé sem közel, hanem a közjogi alap egész elvi távolságában érzem magamat, s ezen szempontból a 48-as párthoz állok **közel**, melylyel csak **alsóbb rendű** és eljárási kérdésekre nézve nem értek mindig egyet“

Ezek s ilyenek voltak Csernátony nézetei eddig a 48-as párt irányában. És milyenek most? Itt van néhány idézet legujabb czikkeiből, bámulatára azoknak, kik még adnak valamit a politikai elvhűsögre és következtességre. Most azt mondja :

„hogy lesz gondja, miszerint a választók megolvassák és megértsék az önök (t. i. 48-asok) politikájának és taktikájának nemcsak előleges természetét, hanem azon **romlásos** következéseit is, melyek sikere esetében kimeradhatlanul bekövetkeznének nemzetünk összes érdekeinek megsemmisítésére.“

Most „üdvös igazság“ gyanánt veszi azon kijelentést, hogy a balközép és 48-as párt nem egy párt — s azt mondja — hogy ő erről **mindig meg volt győződve**.

Most azt a tanácsot adja a választóknak,

„hogy érdekeik képviselőtét ne bizzák többé azon vakokra, kik nem látják, hogy 1873-ban élünk.“

S ezek után meri Csernátony állítani, hogy ő elveit nem változtatta, s ezek után meri Tisza Kálmán bizonyítani, hogy Csernátony elhűsége minden kétségen fölül áll.

Uraim, hát azt hiszik önök, hogy kettőjükön kívül az egész világ bolond, a melylyel el lehet hitetni minden képtelenséget, mihelyt azt Csernátony állítja és Tisza Kálmán bizonyítja.

Nem, uraim, ez nem megy. Nagy tekintélyük van önöknek az országban, az tagadhatatlan. Eddigi politikájukat bizalommal viszonzta az ország s e bizalomnál fogva szávaiknak föltétlen hitelt ad sok ember. De nagyon visszaélnék önök e bizalommal, ha azt hiszik, hogy most már tehetnek mindent, eltagadhatják a tényeket, állíthatnak valótlanságokat, mert hiszen nagy a bizalom, s nincs ember az országban, a ki szemükbe merné mondani az igazat.

Nem tagadom, az idők változhatnak, s az egyszer ki-mondott nézet nem maradhat fön örökké, de a képviselőnek kötelezettsége a választók iránt nem szűnik meg soha, mig a megbizatus le nem jár, s e kötelezettség az, hogy ki kell mondani mindig, ha a párt programm lényegére megváltoztak nézetei, s e megváltozott nézeteket a választók ítélőszéke elé vinni — nem szabad elmulasztani soha.

Hanem midön Csernátony a 48-as pártra — tehát egy oly pártra vonatkozólag — mely sem elveit, sem eljárását nem változtatta fönállása óta, egyszer azt mondja, hogy a haza jövendő jóllétének első alapföltételeül tekinti az egyesülést, máskor pedig azt mondja, hogy az egyesülés nem kívánatos a közügy szempontjából; midön egyszer lelkéből ohajtja az egyesülést, máskor pedig azt károsnak nyilvánítja; midön egyszer azt mondja, hogy a balközép és 48-as párt között semmi elvi különbség nincs, és a 48-as párt politikáját még is romlásosnak mondja, mely

sikerülése esetében nemzetünk összes érdekeit megsemmisítené; midőn egyszer azt mondja, hogy ha valaha elégedetlen lenne saját pártjának állásával, akkor soha jobbra, hanem a 48-as párt felé menne, s ma új pártalakulást ohajtván, még is a jobboldal felé megy; midőn öt éven keresztül szakadatlan azt beszélte, hogy a 48-as párt és balközép különmaradására semmi ok, mert alapelveik ugyanazok, míg most azt állítja, miszerint ő **mindig** meg volt győződve arról, hogy a 48-as párt és balközép nem egy — akkor engedelmet kérek, de ily handabanda s ennyi képtelenség után ne kívánja tőlünk senki, hogy elismerjük Csernátony elvhűségét, és sulyt fektessünk politikai véleményeire.

*

Csernátonlyak eddig magának is komoly meggyőződése lévén, hogy ezen az alapon, míg a közösügyi törvények el nem töröltetnek, hazánk sem szellemi, sem anyagi terén semmi javulás nem eszközölhető, valjon mi jót várhat az ország attól, hogy pártunk kormányra lép ezen az alapon is a közösügyi törvények eltörlése nélkül.

Semmi jót. De tömérdek rosztat. Véghetetlen sok kár s megmérhetlen akadály gördítetik ezáltal nemzeti ügyünk elébe.

A nemzeti lelkesedés sülyedését vonná maga után s a magyar politikai jellemben való hit meg lenne ingatva hosszú időkre. Hat esztendeje hirdetjük, hogy az uralkodó politikai rendszer csak szolgaságot szül, haszonlesést s önérdeket nevel, s védelmet talál benne minden, ami aljas és nemzetellenes; keresztre feszítetik benne a hazafiság, de jutalmat nyer az árulás — és mi most ennek a politikai rendszernek legyünk támogatói, védői. Nem. Soha. Ha tennék, lépne bennünket a világ.

De mindennél károsabb volna reánk nézve az, hogy solidaritásba jönnénk a jobboldali politikával. Ezt pedig nem engedhetjük meg soha, semmi szín alatt. És itt eszembe jut Csernátony ama czikke, melyet azon alkalommal írt, midőn a delegatio miatt meghasonlás fenyegette a baloldalt. E czikből látjuk, mennyire helytelenek, károsnak tartotta azt, amit ma javasol. Mi az ellenzék feladata, kérdé Csernátony s aztán válaszolt rá így a „Hon“ jan. 3. számában 1868-ban.

„A feladat, helyesen, csak egy lehet: megállni szilárdan, ingadozás nélkül az eddigi és jónak bizonyult alapon s kerülni mindent, a mi által a jobboldali politikával solidaritásba jöhetnénk.

„S hogy ez alapot fel ne adjuk, sőt meg se tántorodjunk rajta, az nem csak czélszerűségének tapasztalata — a saját erősödésünkben s elleneink gyengülésében mutatkozó kettős siker — által tétetett vezérleti kötelességgé, de azzá tétetett a tudat által is hogy letérve álláspontunkról, az utolsó és örökre védelmezhető, bevehetetlen erődöt hagyná el pártunk.

„Megjegyzendő ugyanis, hogy a majoritás megszavazhatott s meg is szavazott minden közösügyi javaslatot, de egy dolgot megszavazni még neki sem volt hatalmában: nem szavazhatta ránk a felelősségbeni solidaritásnak semmi részét.

„Ez volt tehát a mi erődünk, melyből csak kicsalni lehetett védőt, de kiverni soha, s a melyet ennél fogva, tartanunk kellett volna férfiasan, bizalomteljesen, győzhetlenségünk tudatában.“

Ezt az erődöt adjuk most fel újra? Ebből hagyjuk magunkat kicsaladni ismét? — mert hát a küzdelemben belefáradtak s „mert hát a haszonlesők, ármánykodók, hiúk is buták megunták a várakozást“ amint Csernátony mondja.

Megfoghatatlan, hogy éppen a jelen pillanatot választották ki e lépésre. Most, midőn minden nap, minden óra rettenetes jelekben mutatja a politikai rendszer romlásos követ-

kezményeit; most midőn tények tényekre halmozódnak, melyek tele torokkal kiáltják a vádat e rendszer életbeléptetőinek szeme közzé; most midőn széteszlott a jobboldali ámitás köde s leplezetleplezetlenül áll előttünk a való — menydörögve a kétségbeejtő itéletet: önámitás volt egész politikai életünk 1867 óta; előhaladásról, jólétről fecsegtünk, melyet csak az a néhány ember élvezett, kik a hatalom zsiros koncezeit állták körül; önállóságot emlegettünk, melynek főkéllékeit idegen hatalom tartotta kezében; pusztulunk és veszünk számban és erőben; nincs semmink mint adósságunk s tönkre tett hitelünk — és mi most lépünk solidaritásba e politikai rendszerrel, most vállaljunk felelőséget érte, most menjünk támogatására — nem, soha, amíg eszünk és lelkiismeretünk helyén lesz.

Ezer és ezer tény kiáltja nemzet és fejedelem elé: itt az utolsó pillanat: pokolba az egész rendszerrel, ha végtelen nagy szerencsétlenségbe nem akarjuk sodorni az országot.

*

Csernátony „uj pártalakulást“ akar s miután több ízben kijelentette, hogy nem nézi azt, mit tesz a jobboldal és nem hallgat arra mit beszél a 48-as párt, hanem keresi csupán azt, mit kell tenni a balközépnek, nagyon természetes, hogy a mi pártunkra nézve kívánja az új pártalakulást. Ki is mondja, miszerint szükségesnek tartja, hogy pártunk bontakozzék ki azon ferde elmélet kötelékeiből, melyek közt valóságos tehetetlenségre kárhóztatja magát. Szóval más oppositíót akar. S lehet képzelni a mostani kormányrendszer mellett más oppositíót is? Lehet, de hogy minőt, azt megmondta Csernátony egy pár év előtt midőn egyik cikkében ezeket írja:

„Lehet képzelni a mostani kormányférfiak ellenében másféle oppositíót is — az apró, felekezetes, szemé-

Iyes érdekek anyagi és rangsovárgó oppositóját. S tán lesz ilyen is, de ezzel nekünk semmi közünk.“

S most mégis ilyen oppositót akar Csernátony. Mert hiszen nem rég határozott meggyőződése volt, hogy azok, a kik más oppositóról, új pártalakulásról álmodoznak azon oppositó mellett, melyet a mi pártunk képvisel eddigi elveivel és eljárása mellett, azok nem ohajthatnak más oppositót, mint az apró felekezetes, személyes érdekek anyagi és rangsovárgó oppositóját. Mikép is lehetne elvek nélkül más oppositót képzelni? S lehet-e elveken álló pártnak mondani azt a pártot, mely nem kíván biztosítást elveinek érvényesíthetésére, ha többségre s így kormányra jut. S Csernátony így akarja a pártot újjáalakítani.

Itt van egy párt, mely az ország hazafias, értelmes zömét öleli magában, egy párt, melynek alapja szilárd, jövője biztos. És hogy e tekintélyes párt mielőbb többségre jusson az országban, megoldandó feladatának legdicsőbbikét: elveinek érvényesítését, ahhoz nem kellett volna egyéb, csak folytonos tevékenység, hazafias kitartás és rendületlen fönntartása elveinknek. S ime, most elvtagadásra osztogatnak tanácsot, szétszórják az elszakadás magvát s megrendítik a bizalmat, melylyel a népnek politikai szereplői iránt viseltetni kell.

*

A fájdalom mély megilletődésével látjuk, hogy ez is, amaz is, azok közül, kik hazánk jogainak védelmében dicsőségesen forgatták eddig a toll és ékesszólás hatalmas fogycverét — most kimerülve, elfáradva, hitevesztetten hagyják oda egyenkint a csatatért.

De egyesek kimerülése nem bizonyíték az ügy nagycserúsége, jósağa és igazsága ellen, és nem lehet nekünk ok

a lankadásra. Jó katona, ha elesni látja oldala mellől bajtársát, kettőt vág egy helyett : egyiket magáért, a másikat elesett bajtársa helyett

Kettőzött erélyvel küzdünk tehát ezután mi is, mindnyájan, kik hiven, komolyan, rendületlenül megmaradtunk s megmaradandunk elveink mellett. Ez elvek győzelemre jutásától függ Magyarország létele. Azért alkudozni ez elvek felett nem lehet, félni az akadályoktól, melyek az elvek útjában állanak, nem szabad.

A miért mi küzdünk, az igaz ügy : hazánk állami önállóságának igaz szent ügye. Az igazságot elhagyni, elárulni, felfeszíteni lehet, de elvesztetni nem, mert feltámad, kikől még a sírból is.

Előttünk tisztán áll a cél, teljesíteniünk kell tehát lelkiismeretesen, ingadozás és csüggedés nélkül az utolsó percig mindazt, a mit e cél elérése megkíván. Hazánk teljes állami függetlensége ama tűzoszlop, mely bennünket biztos vezet, s mely után haladva nem tévedhetünk soha.

A válságot, ha pártunkban bekövetkezne, mély fájdalommal vennék, de elveink, meggyőződéseink feláldozásának árán kikerültünk azt nem volna szabad.

Ki kételkedhetnék abban, hogy az ország ellenzéki elvű férfiai benső hazafiúi örömmel vennék a párt tomörülését és összetartását, de igen is kételkedünk abban, hogy van az országban elvvel bíró komoly ember, a ki azt ohajtáná, miszerint adjuk fel elveinket, csak azért, hogy egyet érthessünk azokkal a kik már feladták. Ezt józanul és becsületesen nem kívánhatja senki, és mi nem is fogjuk tenni soha.

Nem lehet kedves közlünk senkire, szembe szállani azokkal, kikkel eddig egy sorban, egy elv mellett küzdöttünk, de ha elveink követelik azt, akkor a hazafiúi kötelesség pa-

rancsolja, hogy ostromló állást foglaljunk el azon bajtársaink álláspontja ellenében, kik elhagyni készülnek a régi tábort, s hamis tanok hirdetése által akarják bennünk megszibbasztani az erőt a további küzdelemre.

Mi rendületlenül bizunk a nemzet érzületében. A magyar ellenzék létele nem függ egyesektől. Egyesek meghátrálhatnak, de a nemzet hű marad ez elvekhez s küzdeni fog mellettük mindaddig, míg Magyarország teljes állami önállóságának helyreállításában érvényre jutottak.

Maradunk tehát mi is, akik voltunk — elvben és eljárásban egyaránt. Uj elvekre nincs szükségünk, de az eddigiekből sem adunk fel egy hajszálnyit sem. Az ut, melyen haladtunk, helyes; hogy győzelemre jussunk rajta, ahhoz nem kell egyéb, mint kitartás a küzdelemben, ernyedatlenség az előretörékvésben s bizalom a nemzet hazafias érzületében. Akikben ez megvan, azok velünk lesznek, s bármily kevesen legyünk, erősek leszünk — erőssé tesz bennünket a hit nemzetünk jövőjének kimaradhatatlan győzedelmében.

A baloldalnak meg van elvi álláspontja, a bihari pontokban, melyeken előbb utóbb egyesülni fognak mindnyájan, kik az oppositíót nem személyes hiúságokra, nem aprólékos érdekek és haszonleső ambíciókra, hanem elvekre — nemzetünk önkormányzati teljes önállóságának érvényesülését követelő elvekre fektetik.

És most még egy szót Csernátonyhoz. Három év előtt nov. 2-án egy cikket irt, melyet a nemzet lelkületének emelése iránti égő vágy, az elgyávult meggörnyedés és megaluvás silány eszélyességének kérlelhetlen ostorozása örök

emlékezetüvé tesznek előttem. Cikkét az elősejtelem következő szavaival zárja be Csernátony :

„Megeshetik, hogy az edzettség zománczát lekoptatja lassankint lelküetem hüvelyéről is az idő vagy betegség a test erejének lazulása vagy a szellem ruganyosságának gyengülése, a nyugalomvágy itt; a nyugalomvágy ott; reményem azonban, hogy a kopottá válható hüvelyben is éles marad a férfiaság érzelmeinek szablyája mindvégiglen. De ha a megtörténnék valaha — mitől nem tart öntudatom — hogy az ellágyulás rozsdája mutatkozzék lelkülem nyilvánulásának szablyáján is, porhüvelyének széthullása előtt is: legyen tudtára mindenkinek jó előre, hogy az olyan ellágyulás, vagyis a hazafiság rideg, hősie, tántoríthatatlan kitartását követelő szent kötelességek iránti hideg számitgatás és langyosovatosság dermedt tanácsadásaira nálam sem lehetend más az igazi ok, mint elmém elsatnyulása s lényem összezsugorodása. És akkor szavaimra, bár mily bölcssek gyánánt ajánlgatná is azokat a kislelkűség hitszegény pártja, **ne hajtson többé semmit senki**, a kiből a hazaszeretet nemes tetteket, dicső önfeláldozást, magasztos kitartást sugal egy nemzet jogainak védelmére, érvényesítésére, diadalmasítására, mint sugallott azoknak, kik mint az ország igazságának vértanui élnek és fognak élni örökre a becsületes polgárok kegyeletes emlékezetében.“

És én cselekszem, a mint Csernátony mondja. Eddig hevültem büszke tollának lelkesítő szavain mindig, meghajoltam a szabadságszeretben erős és állami függetlenségünket semmi tekintetnek alá nem rendelő nemes lelkülete előtt: imádtam minden sorát, melyet a nemzeti érzület, a hazafiság, lelkesedés és honszerelem szilárdítására és növelésére leirt — de most már — ellágyulást, lemondást, gyáva megadást javasló tanácsaira nem hajthatok többé.

Igaz, nem a fegyver hatalmával küzdünk, de az elvek hazafias, rideg, tántoríthatatlan kitartást követelnek mindig, és a nemzet jogainak védelmére, érvényesítésére, diadalmasítására magasztos kitartás kell ma is.

DE BALLAGI GÉZA.

Ara : 40 kr.

Kapható minden könyvtárban.

Nagyobb megrendelések szerzőhöz (muzeum-utca 8) intézendők,
hol 100 darab 25 forintért kapható.

